

Jakobu Dencingeru treba suditi zbog njegovih žrtava u Auschwitzu

Sada hrvatsko tužiteljstvo mora odlučiti hoće li samo pokrenuti postupak ili će čekati na zahtjev za izručenjem kako bi se čuvaru iz konclogora sudilo u Njemačkoj

PIŠE
Dr. **EFRAIM ZUROFF**
Ravnatelj Centra Simon Wiesenthal u Izraelu

Ne sumnjam da su mnogi u Hrvatskoj bili iznenađeni kada su, čitajući Jutarnji list prošle srijede, saznali da je jedan od čuvara iz zloglasnog logora smrti Auschwitz živ i da već dugo živi u Osijeku. Priča je iznijela nekoliko pitanja, između ostalih i ono - kako je to moguće? Naposljetku, nije bilo ustaša koji su slani da rade u taj logor, ni Hrvata regrutiranih da služe u ostalim logorima smrti izvan Hrvatske, što je bio slučaj s brojnim istočnoeuropskim kolaboracionistima. Koji su pravni potezi pred hrvatskim vlastima? Može li čuvar biti izručen Njemačkoj ili će biti optužen u Hrvatskoj?

Kako bismo razumjeli priču Jakoba Dencingera i njegovu poslijeratnu prošlost, moramo se vratiti u događaje Drugog svjetskog rata i ono što je slijedilo nakon njegova završetka. Kao prvo, krenimo od Dencingerova podrijetla. On nije etnički Hrvat, već je folksdojčer iz njemačke obitelji koja se doselila u istočnu Europu, najvjerojatnije mnogo prije njegova rođenja. Tako i njegov ulazak u SS jedinice dok je bio mladić u dobi od osamnaest godina nije nešto neobično. Mnogi su folksdojčeri bili među brojnim dobrovoljcima koji su postajali dio njemačkih snaga, često kao Waffen-SS i kao pripadnici divizije Princ Eugen, i njihovo raspoređivanje na dužnost u pet različitih koncentracijskih logora, među kojima je i logor smrti Auschwitz, nije neobično. Nije neobično ni njegovo emigriranje u SAD nekoliko godina nakon Drugoga svjetskog rata. Dencinger je bio samo jedan od mnogih među tisućama istočnoeuropskih kolaboracionista nacizma koji su pobjegli pod okrilje anglosaksonske demokracije: SAD, Kanadu, Australiju, Veliku Britaniju i Novi Zeland, najčešće kroz logore za raseljene osobe, glumeći da su nevini izbjeglice u bijegu pred komunistima. Svaki je emigrant morao odgovarati na specifična pitanja o svojoj prošlosti tijekom Drugoga svjetskog rata, no samo je nekolicina uhvaćena u laži iako su

Suđenje Demjanuku 2011. promijenilo je sudsku praksu i uvelo kažnjavanje za čuvare u logorima kao sudjelovanje u ubojstvima

svi to činili, i trebala su proći oko tri desetljeća prije nego što je njihova nacistička prošlost bila otkrivena, u SAD-u, a zatim i u drugim zemljama. Reakcije na takva otkrića bile su različite. Kanada je 1987., Australija 1989., a Velika Britanija 1991. donijela poseban zakon koji je omogućavao kazneni progon u tim zemljama. SAD je, u drugu ruku, odbio promijeniti ustav i posljednično izabrao da ih progoni zbog kršenja imigracijskih i naturalizacijskih propisa, s kaznom gubitka američkog državljanstva i deportacije. Dencinger je jedna od onih osoba koja je, suočivši se s pravnim postupkom, izabrala napustiti SAD i u kasnim osamdesetima se vratio u Hrvatsku, gdje je mirno živio mnogo godina.

Sve se to promijenilo suđenjem Ivanu Demjanuku, čuvaru u logoru smrti Sobibor, u Münchenu 2011. Bio je to prvi postupak u više od pedeset godina u Njemačkoj u kojem je nacistički ratni zločinac optužen a da nijedan dokaz o zločinu nad specifičnim žrtvama koji je on počinio nije bio podastrt sudu. Sud je u tom slučaju, bazično, definirao da je služenje zajedno s nacistima u 'logorima smrti' (koncentracijski logori s aparaturom za industrijalizaciju masovnih zločina, od kojih je šest - Auschwitz, Treblinka, Belzec, Chelmno, Sobibor i Majdanek - bilo u Poljskoj) dovoljno za osuđujuću presudu temel-

jem 'sudjelovanja u ubojstvu', za što je određena kazna petogodišnjeg zatvora. U praktičnim terminima, ta je odluka potpuno promijenila pravila za pravno postupanje u Njemačkoj pri kaznenom progonu za dvije kategorije nacističkih ratnih zločinaca - čuvara u logorima i pripadnicima Einsatzgruppen, ili posebnih mobilnih jedinica egzekutora koje su djelovale u istočnoj Europi - što je time postalo puno lakše. Sve što je potrebno sada učiniti jest pronaći te osobe dok su još žive.

To je razlog zašto su njemačke sudske vlasti otvorile istragu kako bi pronašle sve muškarce i žene koji su služili u Auschwitzu, a za pedeset njih postoje izvještaji da su bili živi početkom 2013. Prošloga 3. rujna, Kurt Schrimm, ravnatelj Njemačkog centralnog ureda za utvrđivanje nacističkih zločina, objavio je kako je predložio progon 31 osobe na području Njemačke koja je služila u Auschwitzu te još sedam osoba koje žive u drugim zemljama, među kojima

Početkom 2013. bilo je živo pedeset muškaraca i žena koji su služili u Auschwitzu. Među njima je i Dencinger

je i Hrvatska. Otkriće da je Jakob Dencinger, nekadašnji čuvar u Auschwitzu, živ i da živi u Osijeku sada stavlja teret na hrvatsko tužiteljstvo da istraži slučaj i odluči hoće li mu suditi u Hrvatskoj ili će ga, ako to zatraži, izručiti Njemačkoj kako bi mu se tamo sudilo. Nevezano uz odluku koja će biti donesena, jedna bi stvar morala biti jasna, a to je da ljudi koji su služili kao čuvare u najvećoj tvornici za masovna ubojstva u ljudskoj povijesti, i bili su među traženim osobama odmah nakon rata, ne zaslužuju nikakvu simpatiju zbog svojih godina ili slabosti.

Protok vremena ni u kom slučaju ne umanjuje krivnju onih koji su pomagali u ubojstvima, a visoke godine života ne pretvaraju kriminalce u pravedne kršćane. I, najvažnije, žrtve tog užasnog logora zaslužuju da oni koji su sudjelovali u zločinima ne mogu biti ignorirani ni izuzeti. U svoju zaslugu, Hrvatska je suđenjem Dinku Šakiću dokazala da je u stanju procesuirati i kazniti nacističke zločince/kolaboracioniste i ispravno je od Austrije tražila izručenje šefa ustaške policije u Požege, Milivoja Ašnera. Pravda još može biti ostvarena u Dencingerovu slučaju, a lekcija koja može biti odaslana iz takvog suđenja osobito je važna u svjetlu oživljavanja neofašizma. *

Može li Zagreb podnijeti živog i vidljivog Židova

RIMOVANJE
INOŠLAV BEŠKER

Prijedlozi arhitekata kako riješiti i obilježiti prostor nastao rušenjem zagrebačke Sinagoge 1942 jamčno su vrijedni pozora, zapravo i zgodni ako se njima hoće naglasiti praznina nastala tim barbarskim činom tadanje zagrebačke gradske uprave.

Problem, zapravo strahota, baš i jest u tome što se praznina nastoji održati i učiniti trajnom. Doduše, u nas kultura tradicije očito nije slična poljskoj, koja je centar Warszawe ponovo faksimilski izgradila, prikupljajući kartuzijanskim marom razglednice i privatne fotografije, a ni njemačkoj koja je obnovila Dresden koliko je kod mogla. U nas, u glavnom gradu Zadru, učinjena je nova Kalelarga da bi se, makar i podsvjesno, definitivno izbrisao trag onoga što je saveznički nerazumljivi bijes razvalio i sorio. Jer u nas povijest uvijek počinje ispočetka i njoj se naknadno, estetskim inženjeringom, prilagođuje ono što nazivamo tradicijom i koja nakon toga djeluje skladno i elegantno baš kao i uradak dra Frankensteina. Zapitajmo se bismo li njegovali kult praznine da su saveznici porušili, na priliku Bolléove konstrukte, poput Katedrale na Kaptolu ili Sv. Marka na Gornjem gradu? Bi li neka svjetlosna instalacija bila dojmljivija od repliciranoga Starog mosta u Mostaru?

Prijedlog arhitekata - posve utemeljen u njihovoj estetskoj koncepciji - zapravo se miri sa činjenicom, podržavanom sedam desetljeća, da je u Praškoj potreban kenotaf. A kenotaf se diže mrtvacu, ne nekome tko bi se mogao ili smio vratiti, tko bi imao pravo biti živ.

Bismo li njegovali kult praznine da su saveznici porušili i crkvu Sv. Marka?

I tu je ključno pitanje: ima li Židov pravo biti živ u centru Zagreba, u Donjem gradu, ima li pravo biti vidljiv?

Sinagoga je mjesto okupljanja Židova, ona je trajan znak njihove nazočnosti, njihove uklopljenosti u grad. Pristaje li Zagreb da Židovi, odnosno Hrvati tradicijom židovi (ili Bošnjaci vjernici, odnosno Hrvati muslimanske ekstrakcije) imaju svoj trajan znak u centru Zagreba, svoje okupljalište, svoju dionicu u eventualnoj multikulturalnosti grada koji je još u doba kada sam u njemu rođen njegovao germanofonski purgerski idiom? I gdje ne smetaju tragovi izumrlih agregacija (od Mletačke do Vlaske ulice) - ali žive različitosti se guraju na periferiju, toleriraju pod uvjetom da znaju biti nevidljive, bez obzira na to jesu li spolne, religijske ili etničke, pa i klasne.

Kajem se što sam svojedobno i ja mislio da je bolje da džamija bude na kraju grada a ne ondje gdje je danas Sheraton, iako se mirno mogu zakleti da me nije doticala primisao da bi muslimani imali biti konfinirani na periferiji, getoizirani (kao i Janjevci, uostalom), nego sam razmišljao o prostoru zaboravivši na lokaciju, zaboravivši da je kulturalna položajna renta važnija od ekonomske. I nije mi nikakva utjeha, nego samo dodatna tuga što se i purgerski štih svodi na fosil, pod pritiskom nezgrapnog oponašanja akcenta i svojatanja nazivlja. Potencijalno multikulturalni Zagreb "glajhšaltovanjem" na kulturalno najoskudniji zajednički nazivnik gubi više nego što gube Židovi, jer (i) njihov još može biti sav Zapad, a nama Hrvatima, ponajprije većini katoličke ekstrakcije, bit će kako smo sebi prostrli u Hrvatskoj. *

AGREGAT

INOŠLAV BEŠKER, FILOLOG I KOMENTATOR
JUTARNJEG LISTA ANALIZIRA RIJEČI, IZRAZE I POJMOVINE

Agregat je slog, tj. nešto složeno od više različitih dijelova. Ovih olujnih dana opet je na tapetu dizelski agregat, u kojemu su zajedno složeni Dieslov motor s unutrašnjim sagorijevanjem i mehanički generator električne struje. Taj agregat pretvara energiju dobivenu sagorijevanjem Diesela u ulja u električnu energiju. Budući da su mu obično agregirani i kotači, terensko vozilo može ga dovući na slabo prohodna područja, pa i onamo gdje nema električne struje (prije pedesetak godina su splitski

Batali unosili rock selektričnih gitara u sela dalmatinske Zagore zahvaljujući bučnim agregatima), odnosno onamo gdje je dotok struje prekinut uslijed elementarnih nepogoda. U tehnici postoje i ini agregati, poput onoga za elektrolučno zavarivanje. U građevinarstvu agregat čine mineralni ili organski dodaci (pijesak, šljunak, drobljeni kamen, drobljena opeka, drvene strugotine itd.) koji, pomiješani s različitim vezivima (npr. cementom, gipsom, magnez-

riječ
dana

itom), služe za proizvodnju građevnih materijala (npr. betona, morta, žbuke, asfalta). U mineralogiji su stijene definirane kao kameni agregati od kojih je sastavljena Zemljina kora, većinom od više minerala, češće silikatnih, rjeđe karbonatnih. Čitate li ovo na papiru, znači da je on prošao kroz tiskovni agregat, tj. višečlani tiskarski stroj koji omogućuje da se u jednom prolazu papira tiska više boja, jednostrano ili obostrano. U ekonomiji agregat je količinski globalni pokazatelj, činjenica, pojava odnosno procesa ekonomskih djelatnosti, u određenom trenutku ili u nekom razdoblju. U sociologiji je agregat privremena skupina koja slijedi isti cilj, a nije

čvršće povezana (poput kolektiva ili stranke), niti je determinirana svojstvima (poput sloja, razreda itd.). "Agregat" je u hrvatskome usvojenica, iz latinskoga "aggregatum", od "aggrego" (pridružujem, udružujem), složenice prijedloga "ad-" (k) i korijena "greg-" (u "grex": stado, usp. "kongres", "kongregacija" itd.), iz praindoevropskoga "g-er-1, gere-" (skupiti, sastaviti), odakle u grčkome "agorá" (skup, skupština), u prakeltskome "greg-" (stado, usp. srednjoirski "grag, grega": krdo), u baltoslaven-skome "gur-" odakle litavski "gurguly's" (zgrušavanje, zgušnjavanje), latvijski "gūste" (bala), praslavenski i staroslavenski "g'rst" (grst, šaka), "g'rtati", "g'rmonti" (grnuti), te "gromada". *